

НАН України В. А. Смолій, С. В. Кульчицький та ін.; Відп. ред. акад. НАН України В. А. Смолій: Том 3. Кульчицький С. В., Парахонський Б. О. Новітній український державотворчий процес / Інститут історії України НАН України. — К.: Наук. думка, 2004. — С. 156—168.

8. Який із п'ятьох зазначених чинників найбільше об'єднує або може згуртувати народ України в єдину спільноту? [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=284

References

1. *Do you aspire to restoration of the Soviet Union and socialist system?* Retrieved from http://razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=288 (in Ukr.).

2. *The problems of national consolidation of Ukrainian society: positioning of political parties.* Analytical notes. Retrieved from www.niss.gov.ua/articles/236/ (in Ukr.).

3. Sanchenko, A. (2010). The process of national consolidation under the conditions of renewing of independence of Ukrainian statehood. *Ukrayinoznavstvo (Ukrainian studies)*, 2, 160-163 (in Ukr.).

4. *Do you trust church?* (dynamics, 2000—2013). Retrieved from http://razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=83 (in Ukr.).

5. Feduniak, S. *Influence of external factor on the process of consolidation of Ukrainian nation.* Retrieved from <http://www.kennan.kiev.ua/kkp/content/conf06/papers/Feduniak.html> (in Ukr.).

6. *National mass-media as a factor of a modern Ukrainian identity forming and consolidation of society.* Retrieved from old.niss.gov.ua/Monitor/April/11.htm (in Ukr.).

7. Kulchitskiy, S.V., & Parahonskiy, B.O. Contemporary Ukrainian statehood process. In Lytvin, V. M. (head) et al. (Eds.). (2004). *Ukraine and Russia in historical retrospective: Essays in 3 volumes.* Vol 3 (156—168). Institute of History of Ukraine of National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv: Naukova Dumka (in Ukr.).

8. *Which within five noted factors unites or can unite to a greater degree the people of Ukraine into a single community?* Retrieved from http://razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=284. [in Ukrainian]

УДК 323.1.(477)

Матета О. А.*,

кандидат політичних наук, доцент,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського,
Кременчук, Україна. mateta@ukr.net ;

Доскач О. С., студентка,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
Кременчук, Україна.

МОВНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ: НАЦІОНАЛЬНА КОНСОЛІДАЦІЯ ЧИ ПОЛІТИЧНИЙ РИЗИК

Анотація. Розглянуто проблему мовної політики в Україні. Проаналізовано зв'язок мовного питання з національною самосвідомістю українців. Здійснено спробу дослідження впливу мовного фактора на національну консолідацію громадян України.

Ключові слова: мовна політика, національна самосвідомість, національна консолідація, державна мова, регіональні мови, політичний ризик.

Анотація. Рассмотрено проблему языковой политики в Украине. Проанализировано связь языкового вопроса с национальным сознанием украинцев. Осуществлена по-

* Mateta O. A., Ph. D. in political sciences, Associate professor, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskiy National University, Kremenchuk, Ukraine. mateta@ukr.net;

Doskach O. S., student, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskiy National University
Kremenchuk, Ukraine.

LANGUAGE POLICY IN UKRAINE: NATIONAL CONSOLIDATION OR POLITICAL RISK

пытка исследования влияния языкового фактора на национальную консолидацию граждан Украины.

Ключевые слова: языковая политика, национальное самосознание, национальная консолидация, государственный язык, региональные языки, политический риск.

Abstract. It is dealt with the problem of language policy in Ukraine. The link between the language problem and national self-consciousness of Ukrainians is under analyses. The attempt to research the influence of language factor on national consolidation of Ukrainian citizens is made.

Key words: language policy, national self-consciousness, national consolidation, state language, regional language, political risk.

Постановка проблеми. Мова є соціальним феноменом людської свідомості, що чітко виявляється в її реагуванні на соціальні фактори. Соціальна природа мови, її формування й розвиток під впливом суспільних чинників зумовлюють і помітні зворотні процеси впливу мовних факторів на соціальну діяльність людини, її політичну реалізацію. Постановка питання зв'язку політики і мови набуває неабиякого значення для визначення не тільки майбутнього у мовному розвитку країни, а й для усвідомлення соціальних наслідків тієї чи іншої державної мовної стратегії та формування національної свідомості громадян.

Наше дослідження покликане актуалізувати твердження, що державна мова суттєво впливає на формування національної самосвідомості громадян будь-якої держави, зокрема й України.

Актуальність обраної нами теми полягає в тому, що в будь-якій країні, яка перебуває на перехідному етапі, відбувається становлення національної самосвідомості її громадян. Державна мова в цьому процесі відіграє провідну роль.

Мова обслуговує комунікацію, культуру, забезпечує взаємодію класів і соціальних верств, територіальних і професійних груп, робить можливим обмін інформацією для здійснення соціальної взаємодії у суспільстві. Державна мова використовується як символ етнічної спільноти та єдності всіх членів суспільства.

Державна мова може набувати політичного змісту в міжетнічних відносинах, коли один з етносів політично домінує над іншим. Це відбувалося у відносинах між етносами колоніальних і напівколоніальних країн і їх метрополій, а також у більшості багатонаціональних країн. Нерівноправність автохтонних мов часто густо закріплюється законодавчо і набуває характеру юридичної нерівноправності, що можна в даний час спостерігати в Україні. Так, проблема розколу нації на мовному підґрунті знову гостро постала в Українській державі, тому визначити причини та наслідки такої ситуації є вкрай необхідним.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У процесі роботи над статтею використовувалися теоретичні дослідження з питань мовної політики як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників (А. Леонт'єв, І. Огієнко, Г. Касьянов, В. Кривошеїн, І. Курас, О. Субтельний, Н. Полонська-Василенко, О. Куць, В. Лизанчук, І. Фаріон, Л. Масенко, М. Белецький, О. Матета). Також використовувалися статистичні дані Державного комітету статистики України, Асоціації книговидавців і книготорговців України як підґрунтя для науково визначених висновків щодо ролі мовної політики в процесі розвитку сучасного українського суспільства.

Мета статті — на основі теоретичного аналізу наукових досліджень з політології, філології та історії визначити вплив мовної політики в Україні на стан національної свідомості населення.

Основні результати дослідження. «Мала енциклопедія етнотермінології» тлумачить мовну політику як «сукупність ідеологічних настанов, нормативних актів та практичних дій, спрямованих на регулювання мовних відносин у країні або на розвиток мови в певному напрямі» [1, с. 533]. Від мовної політики залежить

мовна ситуація в суспільстві — уряд може стимулювати розвиток багатомовності в державі, стримувати і звужувати функціонування мов недержавних націй, нерідко доводячи їх до цілковитого вимирання.

У кожній державі мовна політика є складовою національної політики, вона віддзеркалює її принципи, відповідає панівній ідеології. Спрямування і форми впровадження мовної політики детерміновані суспільно-політичним ладом, політичним режимом, міжетнічними відносинами. Мовна політика здатна або закріплювати привілеї панівної мови, або сприяти зняттю міжнаціональної напруженості за допомогою підтримки мов національних меншин.

Оскільки мова є провідником і супутником мислення, вона несе в собі і поширює усталену систему цінностей у вигляді ієрархії понять. Поняття формують численні семантично-лексичні мережі, за допомогою яких не тільки передаються, а й індукуються людиною думки та поняття, тобто її свідомість. У процесі спілкування такий мовний спосіб дає можливість співпереживати, бути одностайним. Саме так на єдиній мові, передусім рідній, історично формується нація як спільнота переконаних одностайних, які закладають гарантію патріотичної одностайності з метою розвитку власного політичного утворення, нормативних актів і технології діяльності державних інституцій [2, с. 190].

Як будь-яке суспільство вдосконалюється, розвивається через засоби мови, так держава починається з мови, ґрунтується на ній. Можливість мови проникати у внутрішній соціальний світ є передумовою створення міцного державного організму. Слушною з цього приводу є думка професора О. М. Куця: «Мова однаково спрямована як у внутрішній, так і в зовнішній, соціальний світ людей. Цим вона забезпечує єдність індивіда і суспільства, безперервне їхнє взаємозбагачення і взаємопідтримку» [3, с. 8].

Якщо політику можна розглядати як боротьбу за владу, то мовну політику — за владу над людським мисленням і світоглядом. Часто мовну політику в державі використовують як засіб маніпуляції громадською думкою. Це перешкоджає виконанню державною мовою консолідуючої функції та загрожує єдності української нації.

Політична маніпуляція часто-густо спричиняє супутні проблеми в суспільстві, які необхідно розв'язувати на державному рівні, а інколи спрацьовує проти маніпулятора. Відтвік постає поняття «політичний ризик».

Дослідник В. Кривошеїн дав визначення політичного ризику та виокремив основні його елементи. Політичний ризик — це міра очікуваної неухваленості політичної діяльності, яка визначається як співвідношення ймовірності неуспіху вжитих заходів і ступеня несприятливих наслідків, зумовлених втіленням прийнятих політичних рішень.

Основними елементами політичного ризику є:

- можливість відхилення від припустимої політичної мети, заради якої здійснюється обрана альтернатива політичного рішення;
- імовірність отримання бажаного результату політичної діяльності;
- невпевненість у досягненні поставленої політичної мети [4, с. 38].

Означену ситуацію можна спостерігати в сучасній Україні, де простежується бажання певної частини громадян замінити російською мовою українську в усіх сферах життя. Цим постійно користуються політичні партії та деякі публічні політики з метою приховати реальний стан економічної та соціальної сфер держави. Проте мовне питання не є таким несуттєвим, як може здатися на перший погляд. Вимога надати статусу державної російській мові є прихованим приводом до розділення України, а це вже посягання на цілісність країни, питання державної безпеки. На сьогодні українська мова є чинником, який має

об'єднати різні за менталітетом східну та західну частини України. Дозвіл другої державної мови розірве цей зв'язок і може призвести до розколу всередині держави.

Пропонуємо розглянути історичний контекст становлення української мови як державної, який допомагає зрозуміти, наскільки загрозливою є двомовність для України.

У час перебування українських земель під владою Великого князівства Литовського українська, або, як тоді її називали, західноруська мова, стала мовою великокняжої канцелярії, урядових актів, князівського листування, перекладів. Після прийняття Кревської унії 1385 р. почався процес поступового звуження адміністративно-державних функцій української мови. Загальнодержавною стала латинська, а пізніше — польська мова.

Люблінська унія започаткувала новий етап мовної політики на українських землях. Незважаючи на надання українській мові статусу регіональної, національна освіта, школа книгодрукування втрачали будь-яку підтримку держави.

Початок жорсткій політиці щодо української мови дала нищівна для України Переяславська угода 1654 р. Почався процес обмеження й ліквідації української автономії та активна русифікація українських земель, особливо після перемоги Росії під Полтавою 1709 р. У 1720 р. було заборонено друкувати книжки українською мовою, а українські видання церковнослов'янською мовою наказано порівнювати з російськими виданнями для того, щоб уникнути найменшої різниці. Ці події стали початком цілеспрямованої русифікації України, спробами знищити українську націю та державність, які Росія втілювала з метою повністю розчинити український етнос у російському.

Русифікацію України посилено за Катерини II, після скасування гетьманства і зруйнування Запорізької Січі. Другій Малоросійській Колегії під проводом П. Рум'янцева-Задунайського доручено здійснити широку програму русифікації України, встановлюючи російську мову як обов'язкову в школах, єдину у друкованих виданнях тощо. Політика русифікації поступово охоплювала всі ділянки суспільного життя, спершу на Лівобережній Україні, у Києві та Слобожанщині, а після придушення польського повстання 1830—1831 рр. також на Правобережній Україні.

Русифікація України посилилася в другій половині XIX ст.: Валувеський циркуляр 1863 р. та Емський указ 1876 р. загальмували український літературний процес до революції 1905 р. Навіть після 1905 р. залишилися обмеження щодо української мови й літератури, а під час першої світової війни український друк в Україні було практично повністю заборонено. Російська культура, що досягла великого розквіту у XIX—XX ст., впливала на духовність українського й інших народів, що перебували під політичним чи культурним впливами Росії [3, с. 142—143].

Після короткочасного припинення політики асиміляції України внаслідок розпаду Російської імперії у 1917 р. її було відновлено комуністичним режимом Радянського Союзу на початку 30-х рр. XX ст.

На відміну від попереднього періоду насильне зросійщення України здійснювалось інтенсивно, планомірно й системно, у незрівнянно ширших масштабах та із застосуванням найжорсткіших і найвитонченіших методів аж до зумисного знищення мільйонів носіїв української мови, систематичного викорінення української національної еліти та державного втручання у внутрішні мовні закони з метою її деукраїнізації за рахунок позбавлення її самотності. Відправним пунктом для цього стало примусове вивчення російської мови у школах від 1938 р., а також спотворення Українського правопису 1933 р. як основного мовного кодексу. Цим новим правописом створено радянську-російську норму української мови, яка

дійсна й досі та закріплена Українським правописом 1933, 1946 та 2007 рр. Нині частина населення України повертається до використання справжньої української мови. До суспільства вона потрапляє переважно через засоби масової інформації, зокрема приватний телеканал СТБ веде мовлення за правилами Українського правопису 1929 р. Це є значним прогресом у мовній політиці України, оскільки свідчить про збереження історичної пам'яті народом, його готовність відтворювати зруйновані національні цінності.

З метою створити т. зв. єдиний радянський народ на початку 1960-х рр. у системі АН СРСР створено наукову раду з проблем «Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй». Ця програма поділила мови на т. зв. перспективні і неперспективні, позаяк «сфера їх подальшого функціонування далеко не однакова». До перших, крім «великої російської мови», зарахували вірменську, грузинську, латиську, литовську, естонську. Решта мов, серед яких і українська, потрапили до неперспективних [5, с. 50].

Процес неухильного витіснення української мови з багатьох сфер життєдіяльності та процес зменшення носіїв української мови не зупинило навіть тимчасове надання українській мові статусу державної у 1989 р. і подальше закріплення цього статусу як одного з елементів конституційного ладу країни в Конституції незалежної України.

Тож нинішню мовну ситуацію в Україні слід розглядати як результат незавершеного асиміляційного процесу примусового перетворення україномовної спільноти на російськомовну, що здійснювався з метою цілковито розчинити український етнос у російському і знищити українську Україну.

Дослідження мовної політики в Україні буде неповним без порівняння зі світовим досвідом розв'язання проблем у цій сфері. Мовне питання в різних країнах розв'язувалося майже однаково — на державному рівні. Набуваючи статусу державної, мова стає важливим фактором міжнаціональних відносин і стабілізації чи дестабілізації суспільства.

У Франції наприкінці XVIII ст. 6 млн французів (із 25 млн) не знали французької мови і приблизно стільки ж не могли вести зв'язної розмови (до цієї кількості входили 4—5 млн представників інших національностей), тобто велика частина населення не володіла мовою своєї країни. Проте завдяки послідовній мовній політиці держави, яка залучила до цієї справи такі чинники, як військова повинність, освіта, видання книг і особливо газет та журналів французькою мовою, державні чиновники, які мусили вживати мову держави, — французька мова протягом XIX ст. утвердилася як єдина на всій території держави й у всіх сферах суспільного життя [6, с. 190–191]. Результатами такої політики є консолідація суспільства, духовне та економічне зростання Франції, її високі досягнення в науці, культурі і, врешті-решт, в економіці.

Коли Італія 1861 р. здобула незалежність, італійська мова ледь животіла: з понад 25 млн населення Італії тільки 600 тис. (приблизно 2,4 %) володіло італійською мовою. При цьому з цих 600 тис. переважна більшість, 400 тис., була зосереджена в Тоскані, й лише 70 тис. — у столиці країни Римі. «Італію створено, тепер треба створити італійців» — такий висновок зробив один із керівників національно-визвольної боротьби. За дорученням італійського уряду відомий письменник Алессандро Мандзоні розробив програму утвердження італійської мови серед населення Італії [7, с. 92]. Втілення в життя цієї програми дало змогу консолідувати населення Італії в одне динамічне італійське суспільство, яке тепер відіграє не останню роль у світі.

У поліетнічних країнах світу конституції закріплюють дві і більше офіційних мов. Подібний факт спостерігаємо в тих державах, де складновизначити якусь од-

ну корінну національність. Варто наголосити, що Україну не можна розглядати як таку.

Розглянемо цю ситуацію на прикладі Канади. У цій країні офіційними є французька та англійська мови. Це пов'язано з одночасним утвердженням на території країни мов двох завойовників. В Україні такої ситуації не було, тому в питанні мовної політики ці держави в жодному разі не можна ототожнювати.

Проаналізувавши досвід інших країн, можна зробити висновок, що утвердження в Україні російської мови як другої державної не є виправданим з таких причин: по-перше, у країнах, де існує кілька офіційних мов, наявні беззаперечні підстави для цього, а в Україні, окрім політичної спекуляції, немає жодної причини запроваджувати другу державну мову; по-друге, у жодній країні, де існує рідна мова корінного народу, яка ще не остаточно утвердилася, не вводилася друга державна.

Згідно зі Всеукраїнським переписом населення 2001 р. українську мову вважали рідною 67,5 % населення України, російську — 29,6 %. При цьому українською мовою спілкувалося приблизно 53 % громадян України, російською — 45 % [8].

За даними Державного комітету телебачення і радіомовлення України близько 80 % ефірного часу теле- і радіостанцій заповнено не україномовним продуктом. На книжковому ринку України переважають російськомовні видання (рис. 1). За даними Української асоціації книговидавців та книготорговців, більшість книжок, що їх реалізують в Україні, вийшла друком у Росії.

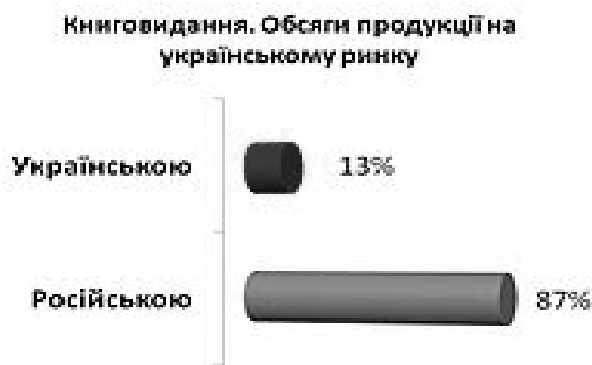

Рис. 1. Експертна оцінка Асоціації книговидавців і книготорговців

Наслідком такої мовно-культурної експансії може стати перехід української нації у стан «двонаціональності». Зобразивши цей процес схематично, отримаємо: $A \rightarrow AB \rightarrow BA \rightarrow B$, де фаза А — початкова культура, АВ — маргінальний стан, але з переважанням елементів початкової культури, ВА — маргінальний стан з переважанням перейнятої мови, культури; В — цілковите поглинання початкової культури, мови, національності, перехід на рівні свідомості до іншого етносу [9, с. 226].

Резонансним стало прийняття Закону України «Про засади державної мовної політики», що має неофіційну назву «закон Колесніченка-Ківалова». Цей закон було прийнято 05 червня 2012 р. Голосування за нього відбувалося із порушеннями Конституції України та регламенту Верховної Ради України.

Закон містить неоднозначне визначення терміна «рідна мова», трактуючи його таким чином: «рідна мова — перша мова, якою особа оволоділа в ранньому дитинстві». Водночас у ч. 1 ст. 3 вказано, що «кожен має право вільно визначати мову, яку вважає рідною» [10].

За Законом, державною мовою України є українська, але відповідно до статті 7 Закону істотно розширюється використання регіональних мов, якщо кількість

осіб-носіїв цієї мови, що проживають на території, на якій поширена ця мова, становить 10 % і більше чисельності її населення. Проте за рішенням місцевої ради в окремих випадках з урахуванням конкретної ситуації ця цифра може бути меншою від 10%. Розшифрування «окремих випадків» у законі не надається.

Дія Закону поширюється на 18 мов: російську, білоруську, болгарську, вірменську, гагаузьку, ідиш, кримсько-татарську, молдавську, німецьку, новогрецьку, польську, ромську, румунську, словацьку, угорську, русинську, караїмську, кримчацьку.

Відповідно до Закону регіональні мови можна використовувати у роботі, діловодстві та документації органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Також регіональну мову дозволяється застосовувати у листуванні цих органів з органами державної влади вищого рівня. Законом також гарантовано право отримання освіти регіональними мовами, зокрема, і вищої освіти. На державні та комунальні навчальні заклади покладено обов'язок створювати окремі класи, групи, в яких навчання ведеться іншою мовою, ніж у навчальному закладі в цілому. Такий підхід не формуватиме національну ідею у молодого покоління і призведе до того, що в незалежній країні молодь не відчуватиме себе частиною єдиного етносу.

Лише у збройних силах України та інших військових формуваннях, створених відповідно до законодавства України, пануватиме державна мова.

Із 13 серпня 2012 р. статус регіональної російській мові надали Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Одеська, Херсонська обласні ради, а також міські Ізмаїльська, Одеська, Севастопольська, Харківська, Херсонська й Миколаївська ради.

На нашу думку, вадами Закону є некомпетентне підняття мовного питання. За 21 рік незалежності українська як державна мова України ще не утвердилася остаточно на всіх рівнях суспільного життя, тому Закон перекреслить здобутки у цьому напрямі. Українська мова не витримає конкуренції з російською, бо та отримала необмежені повноваження в різних сферах суспільного життя.

На значній території України продовжує існувати підданський русофільський тип масової історичної свідомості. У свою чергу такий тип свідомості обґрунтовує вищість російської мови над українською та слугує стимулом переходу на російську мову спілкування.

Звідси — природна реакція людей з таким типом історичної свідомості на проблему захисту української мови як «засіб дискримінації російської мови». На сьогодні переважна більшість таких громадян зосереджена на сході країни. Відсутність спроб держави пов'язати важливі історичні події місцевого значення з новітньою інтерпретацією історії України означатимуть консервацію нинішнього типу історичної свідомості та зверхнього ставлення до української мови.

Можна прогнозувати, що за відсутності системи заходів державної політики (в центрі та особливо на місцевому рівні) рівень толерантності знижуватиметься, а сприйняття української мови як соціально непривабливої — зростатиме. У перспективі такі тенденції можуть призвести до реалістичності сценарію запровадження другої державної мови (російської).

Високий рівень нетолерантності в західному та східному регіонах варто розглядати як фактор політичного ризику:

1. Не зникає потенціал поглиблення розколу країни за мовною ознакою. На сході України саму постановку питання про захист української мови половина респондентів вважає штучною та спрямованою на погіршення становища російської мови.

2. Зростає суспільний запит на політиків, суспільно-політичні рухи, що підтримуватимуть антагоністичні позиції у питаннях мовної політики. Питання мови стає важливою складовою політичної ідентифікації громадян.

Нині спостерігається прискорення процесу поляризації українського суспільства стосовно мовних питань і зменшення мовної толерантності. Зокрема за збере-

ження кількості прихильників надання російській мові офіційного статусу з'явилася тенденція до поступового збільшення частки супротивників надання російській мові будь-якого офіційного статусу. Загостренню поляризації ставлення населення України до мовних питань сприяли активні спекуляції мовними гаслами політичними силами у виборчих кампаніях останніх років.

Загострення мовного питання стає перешкодою для процесу формування єдиної української громадянської ідентичності. Мовний поділ накладається на поділ суспільства за ставленням до історії країни, за регіональними політичними вподобаннями, за вектором її цивілізаційного вибору. Виникає загроза протиставлення україномовних та російськомовних громадян, що зрештою призведе до формування двох полярних, самодостатніх громадянських ідентичностей, локалізованих урізних регіонах держави.

Українська мова нині є одним із небагатьох чинників консолідації нації і народу. Але доки вона лишається політичною гральною картою, яку періодично розігрують, доки політики за рахунок мови вирішують власні проблеми, доти ми матимемо неефективну політику в мовній галузі.

Висновки. Розглянувши низку вітчизняних і закордонних наукових праць, присвячених проблемам мовної політики, доходимо висновку, що мовна політика держави може мати два варіанти розвитку та впливу на національну свідомість громадян. У першому випадку державна мова може бути чинником національної консолідації, що об'єднує навколо себе громадян усієї держави, які різняться за менталітетом та світоглядом. У другому випадку за хибно спланованої системи заходів мовної політики вона може стати фактором політичного ризику та причиною конфліктів різних соціальних груп у державі.

Історія становлення української мови як державної кардинально відрізняє Україну від держав, у яких затверджено кілька офіційних мов. По-перше, українська мова пройшла століття заборон і репресій, що значно послабило її позиції в Україні, тому вона потребує захисту та утвердження в суспільстві. По-друге, Україна — молода держава, і національна спільнота у ній лише формується, а єдина державна мова, як уже було доведено, є найважливішим чинником національної консолідації.

Якщо мовна політика України матиме проросійський характер, перспективи розвитку українського суспільства є досить невтішними. Надалі відбуватиметься поляризація українців за мовною ознакою: східні регіони наполягатимуть на штучності проблеми державної мови та вимагатимуть офіційного статусу російської мови, а західні краї у свою чергу небезпідставно заявлятимуть про обмеження прав української мови та консервацію історичної пам'яті.

Література

1. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України [Редкол.: Римаренко Ю.]. — К.: Генеза, 1996. — 942 с.
2. Лизанчук В. Не лукавити словом / В. Лизанчук. — Львів: ЛНУ, 2002. — 560 с.
3. Куць О. М. Мовна політика в державотворчих процесах України: навчальний посібник / О.М.Куць. — Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2004. — 275 с.
4. Кривошеїн В. Ризик як атрибут політики / В. Кривошеїн // Політичний менеджмент. — 2004. — С. 38—47.
5. Масенко Л. Мова і суспільство. Постколоніальний вимір / Л. Масенко. — К.: Генеза, 2004. — 317 с.
6. Мітрофанова О. Політика Франції у сфері мови / Мітрофанова О. // Мовні конфлікти і гармонізація суспільства: Матеріали наукової конференції (Київ, 28—29 травня 2001 р.) / Ред. кол.: В. Куєвда, Л. Масенко, В. Радчук. — К.: ВПЦ «Київський університет», 2002. — С. 190—191.
7. Конституційне право зарубіжних країн: навч. посіб. / М. С. Горшенєва, К. О. Закоморна, В. О. Ріака та ін. [За заг.ред. В.О.Ріака]. — 2-ге вид. — К.: Юрінком Інтер, 2005. — 411 с.

8. Всеукраїнський перепис населення 2001 // Державний комітет статистики України — [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/polit/02dksvnp.htm>
9. Матета О. А. Етномовний мегатренд сучасної України / О. А. Матета // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна «Питання політології». — 2004. — № 643. — С. 224—231.
10. Про засади державної мовної політики Закон України від 03.07.2012 // Відомості Верховної ради. — 2013. — № 23. — С. 218.

References

1. Rymarenko, Y. I. et al. (Eds.). (1996). *Small Encyclopedia of Ethnic and State Studies*. National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv: Geneza (in Ukr.).
2. Lyzanchuk, V. (2002). *Not to be cunning by word*. Lviv: Lviv National University (in Ukr.).
3. Kuts, A. M. (2004). *Language policy in the state building processes in Ukraine: Textbook*. Kharkov: V. N. Karazin Kharkov National University (in Ukr.).
4. Krivoshein, V. (2004). Risk as attribute of policy. *Politychnyy menedzhment (Political Management)*, 6, 38—47 (in Ukr.).
5. Masenko, L. (2004). *Language and Society. Postcolonial dimension*. Kyiv: Geneza (in Ukr.).
6. Mitrofanova, O. Policy of France in the sphere of language. In Kuyevda, V., Masenko, L., & Radchuk V. (Eds.). (2002). *Language conflicts and harmonization of society: Papers of scientific conference (190—191)*. Kyiv, May 28—29, 2001. Kyiv: Publishing house «Kyiv University» (in Ukr.).
7. Gorsheniova, M. S., Zakomorna, K. O., & Riyaka V. A. et al. (2005). *Constitutional law of foreign countries: Textbook*. (2d ed.). Kyiv: Yurinkom Inter (in Ukr.).
8. *All Ukrainian census of population 2001*. State Statistics Committee of Ukraine. Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua/polit/02dksvnp.htm>
9. Mateta, O. A. (2004). Ethnic and language mega trend in modern Ukraine. *Visnyk Kharkivskogo Universytetu im. V. N. Karazina (Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University « Questions of Political science»)*, 643, 224—231 (in Ukr.).
10. About the Principles of State Language Policy: Law of Ukraine. July 03, 2012. (2013). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine)*, 23, 218 (in Ukr.).

УДК: [008.2+316.7: 321.7]:347.471 (470)

Метельова Т.О.*,

кандидат філософських наук, доцент,
старший науковий співробітник,
ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»,
Київ, Україна. TyapaLyuka@yandex.ua

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ЧИННИК НАЦІОТВОРЕННЯ: РЕТРОСПЕКТИВА І ПЕРСПЕКТИВА

Анотація. У контексті розгляду громадянського суспільства як особливого способу комунікації доведено взаємозумовленість існування громадянського суспільства і правової держави, що формуються в умовах полісуб'єктного простору. Показано, що конститутивною характеристикою громадянського суспільства є репрезентація ним особливих (корпоративних) інтересів і відсутність претензій на представництво загального інтересу. Зроблено висновок, що громадянське суспільство як умова формування самочинності особи є фактором забезпечення її національної ідентичності.

Ключові слова: громадянське суспільство, правова держава, етнос, нація, комунікація.

Аннотация. В контексте рассмотрения гражданского общества как особого способа коммуникации доказываемся взаимозумовленность существования гражданского общества и правового государства, формирующихся в условиях полисубъектного пространства. Показано, что конститутивной характеристикой гражданского общества

* Meteliyova T.O., Ph. D. in Philosophy, Associate Professor, Senior Research Fellow, State Establishment «Institute of World History of National Academy of Sciences of Ukraine», Kyiv, Ukraine. TyapaLyuka@yandex.ua
CIVIL SOCIETY AS A FACTOR IN THE NATION-BUILDING: RETROSPECTIVE AND PERSPECTIVE

